

## Ռ Ո Մ Ա Ն Ո Ս

[10 նոյեմբեր 959—15 մարտ 963 թթ.]<sup>15</sup>

1. Կոստանդին [Միրանածինի]<sup>16</sup> վախճանվելու և հանդերձ-  
10—XI յալ աշխարհը գնալու առնչությամբ, իշխանությունն անցնում է  
—959 նրա որդի Ռոմանոսի ձեռքը: Նա բարձր պաշտոնների նշանակեց  
իրեն բարյացակամ ու ցանկալի մարդկանց և [իր] թագավորու-  
թյունն հնարավորին չափ ամրապնդելու դիտավորությամբ ին-  
դիկտինի նույն երրորդ տարվա զատկի օրը<sup>17</sup> մեծ եկեղեցում<sup>18</sup>  
22—IV իր որդուն էլ կայսր թագադրեց<sup>19</sup> ձեռամբ Պոլիեկտոս պատ-  
—960 ընտրեց<sup>20</sup>:

2. Հաջորդ տարին նա Պեգեի պալատում<sup>21</sup> մի որդի էլ ու-  
նեցավ որին կոչեց իր հոր՝ Կոստանդինի անունով<sup>22</sup>:

3. Լինելով երիտասարդ, նա իրեն տվեց հաճույքների, իսկ  
հասարակաց հոգսերը թողեց պրեպոզիտոս<sup>23</sup> և պարակիմոմենոս<sup>24</sup>  
Հովսեփին, մականունը, Բրինգաս: Իր [Ռոմանոսի] միակ հոգսը  
կնաբարո ու պիղծ մարդուկների, անբարոյական կանանց, մի-  
մոսների ու ծաղրածուների հետ զբաղվելն էր: Նա, իշխանու-  
թյունն իր ձեռքն առնելուց հետո, ինչ-որ լպիրշ արարքների հա-  
մար Կոստանդին կայսեր սպառնալիքի տակ վանականի սքեմն  
հագած ու մինչև նրա վախճանը թաքնվող ոմն ներքինի Հովհան-  
նես քահանայի, վանականի սքեմից ազատեց, քահանայի հան-  
դերձներ հագցրեց ու դասեց իր սենեկապանների թվին: Պո-  
լիեկտոսը շատ էր նեղվում և ջանք թափում կայսեր վրա ճնշում  
գործել՝ հեռացնելու համար նրան իր սպասավորությունից, որ-  
պես վանականի ուխտը դրժողի: [Կայսրը] մերժեց, պատճառա-  
բանելով, որ [Հովհաննեսը] վանականի սքեմն էր հագել ոչ թե  
իսկականից, նա որևէ հոգևորականից օրհնություն էլ չէր ստա-  
ցել, այլ [Կոստանդին] կայսեր վախից [ստիպված]: Պոլիեկտո-  
սը խաբվեց և թողեց նրան: Այստեղ բավական աշխատեց նաև

\* Անկյունավոր փակագծերի մեջ առնված բառերը թարգմանչինն են, կոր փակագծե-  
րի մեջ առնված բառերը՝ հեղինակինը:

Հովսեփ: Հովհաննեսը մինչև Ռոմանոսի վախճանը աշխարհական ու երիտասարդին վայել կյանք վարեց: Նրա վախճանվելուց հետո նա վերստին հագավ վանականի սքեմը, բայց իր մտայնությունը չփոխեց:

4. Այդ տարի կայսրը մագիստրոս<sup>25</sup> Նիկեփոր Փոկասին, (որը դեռ Կոստանդին կայսեր կողմից արևելից սխուլերի գոմեստիկոս<sup>26</sup> էր նշանակվել և արևելքի սարակինոսների դեմ բազում հաղթանակներ տարել<sup>27</sup>, գլխովին պարտության մատնել Տարսոնի ամիրա Կարամոնին, Հալեպի [ամիրա] Համդունին, և Տրիպոլիսի [ամիրա] Եզիդին)<sup>28</sup>, տալով բազմաթիվ ընտիր զինվորներ<sup>29</sup> և լավ համալրված նավատորմիչ, Կրետեի սարակինոսների դեմ ուղարկեց: Նավելով դեպի կղզի և առաջին անգամ ափ ամառ դուրս գալով, նա պարտության մատնեց իրեն ընդդիմակայելու ելած սարակինոսներին, նրանց փախուստի մատնեց և իր զինվորներով անվտանգ ափ ելավ: Նա խոր խրամատով ու ցցերով պաշտպանված ամուր ցանկապատներ շինեց, իր նավերը՝ խարսխեց ալեկոծությունից կատարելապես անվտանգ ծովախորշերում. ամեն ինչ ապահով կերպով կարգի բերելով, նա եռանդագին լծվեց կղզու քաղաքների պաշարման աշխատանքին, ամբողջ յոթ ամիս գործի դրեց պաշարողական բոլոր մեքենաները և քանդելով պարիսպները, գրավեց քաղաքներ ու բերդեր: Ինդիկտինի 4-րդ տարվա մարտ ամսի 7-ին նա գրոհով վերցրեց [կղզու] ամենամուր քաղաքը, որ տեղացիները Խանդաքս<sup>30</sup> էին անվանում, գերեց կղզու ամիրա Կուրուպեսին, նրանից հետո կղզու առաջին դեմքը հանդիսացող Անեմասին: Նվաճելով բովանդակ կղզին<sup>31</sup>, նա մտադիր էր ավելի երկար մնալ այնտեղ, կարգավորելու նրա գործերը, բայց [երկրում] կանխասացություն էր տարածվել, թե այն հռոմայեցի այրը, որ գրավելու է [Կրետե կղզին], անխուսափելիորեն դառնալու է հռոմայեցիների կայսր<sup>31ա</sup>: Կղզու գրավման լուրը հասնելուն պես, Ռոմանոսը, Հովսեփի խորհրդով, Նիկեփորին այնտեղից ետ կանչեց: Նիկեփորի Կրետեում գտնված ժամանակ, Ռոմանոսը ջանալով, որ արևելքի արաբները, և ամենից առաջ Հալեպի ամիրա Համդունը, ռազմունակ ու մյուսներից ավելի գործունյա մի մարդ, արևելքը շասպատակեն, Լևոն Փոկասին, Նիկեփոր Փոկասի եղբոր, մագիստրոսի պատվաստիճանը շնորհելով, ուղարկեց [արևելից սխուլերի] գոմեստիկոսի պաշտոնը վարելու<sup>32</sup>: Նա անցնելով [Ասիա] և Ադրասոս կոչվող վայրում<sup>33</sup> հան-



962 զիպելով Համդունին, նրան գլխովին պարտության մատնեց ու ոչնչացրեց: Մարտում ընկածներին հաշվելն անհնարին էր, իսկ գերվածներն ու քաղաք ուղարկվածներն այնքան շատ էին, որ քաղաքի տներն ու ագարակները ստրուկներով լցվեցին<sup>34</sup>: Նրանց առաջնորդ Համգունը միայն կարողացավ փոքրաթիվ մարդկանցով խուսափել վտանգից և գնալ իր երկիրը: Երբ Լևոնը [քաղաք]<sup>35</sup> մտավ, կայսրը նրան մեծ սիրալիրությամբ ընդունեց, նրա պատվին հաղթական շքերթ կազմակերպեց<sup>36</sup>, ըստ արժանվույն պարգևներ շնորհեց, նաև պատիվներ ու բարձր աստիճաններ բոլոր նրա հետ աչքի ընկածներին:

5. Ռոմանոսի թագավորության երկրորդ տարին բազում քաղաքացիներ ձերբակալվեցին՝ նրա դեմ դավադրություն նյութած լինելու պատճառով: Դավադրության նախաձեռնողն ու կազմակերպիչը Վասիլ մագիստրոսն էր, մականունը Պետինոս և երևելիներից մի քանիսը, այն է՝ պատրիկ Պասքալիոսը, պատրիկ Վարդասը՝ Լիվոսի որդին և Նիկոլայոս խալկուցիսը: Սրանք որոշել էին ձիարշավական մրցումների<sup>37</sup> օրը, երբ կայսրը իջներ [ձիարշավարան], սպանել նրան, իսկ Վասիլին, նստեցնելով թագավորական գահին, կայսր հռչակել: Բայց դավադիրներից մեկը՝ անունը Իոաննիկիոս, ծագումով սարակինոս, դավադրության մասին տեղյակ պահեց կայսրին նախքան այդ օրը ծագելը: Հովսեփը ձերբակալեց [դավադիրներին], նրանց բոլորին, բացի Վասիլից, խայտառակ արեցին, անգթորեն խոշտանգեցին և հենց մրցումների օրը [ձիարշավարանում] ծաղր ու ծանակի ենթարկելով, աքսորեցին ու վանական խուզեցին<sup>38</sup>: Կարճ ժամանակ աքսորում տառապելուց հետո, նրանք ետ կանչվեցին, քանզի Ռոմանոսը նրանց հանդեպ մարդասիրություն ցուցաբերեց: Միայն Վասիլ Պետինոսը, որ խելագարվել էր, վախճանվեց Պրիկոնեսոսում<sup>39</sup>: Նա իր արդար պատիժն ստացավ, քանզի շարանենգորեն Ստեփանոսին կայսր դարձնելով, այնուհետև նրան Կոստանդնի ձեռքը գցեց<sup>40</sup>:

6. Մագիստրոս Ռոմանոս Սարոնիտեսը, ծերունի Ռոմանոսի դստեր ամուսինը, տեսնելով Պետինոսի և մյուսների գլխին եկածը, և երկյուղ կրելով, որ նույնն էլ իրեն կպատահի (իր փառահեղությունը մարդկանց մեջ նախանձ ու կասկածամտություն էր առաջացրել), իր ունեցվածքը իր երեխաների միջև ցանկացածին պես բաժանեց, մնացածն էլ՝ աղքատներին, և վանականի սքեմ հազավ: Նա հաստատվեց էլեգմոն վանքում<sup>41</sup> ու մնաց եր-

կար տարիներ, հաջորդ կայսրերի կողմից արտակարգ պատիվների արժանանալով:

7. Այդ ժամանակները հրապարակ եկավ Ֆիլորեոս անունով մեկը՝ մագիստրոս Ռոմանոս Մոսելի, ծերունի Ռոմանոսի թոռան<sup>42</sup> թիկնապահը: Սա շատ արագավազ ձիու թամբի վրա կանգնած, ձեռքին սուր բռնած, ձիու կարողացածի չափ արագ վազելու ընթացքում, սուրում էր ձիարշավարանի վազքուղիներում, սուրը վերև, ներքև պտտեցնելով և կանգնած տեղից ամենևին չսահելով:

8. Այդ օրերին տարածվեց խոշոր եղջյուրավոր անասունների ոչնչացնող ու կոտորող կրավրա կոչվող սուր հիվանդությունը, որ անցյալում էլ հռոմայեցիների երկիրն էր խուժել: Ասում են, որ դա սկիզբ առավ ծերունի Ռոմանոսի օրերում: Պատմում են, որ Ռոմանոսը Բոնոսի ջրամբարին<sup>43</sup> շատ մոտիկ տեղում ամառվա տապից հովանալու համար պալատ էր կառուցում. երբ հիմքն էին փորում, ցուլի մարմարյա գլուխ գտնվեց, որը հայտնաբերողները ջարդեցին ու կիր պատրաստելու հնոցը գցեցին: Ահա այդ ժամանակներից մինչև օրս հռոմայեցիների համայն տիրապետության մեջ դադար չգտավ խոշոր եղջյուրավոր անասունների անկումը:

9. Ռոմանոսը կնոջ դրամամբ փորձեց իր մոր՝ Հելենեն և քույրերին հեռացնել արքունիքից և արգելափակել Անտիոքոսի պալատում<sup>44</sup>: Հելենեն, իմանալով այդ մասին, լաց ու կոծ բարձրացրեց, անեծք թափեց որդու գլխին, «րից նա երկյուղեց»<sup>45</sup>: Նրան թույլ տրվեց մնալ տեղում, իսկ քույրերին դուրս հանելով, Ստուդիոնի [վանքի]<sup>46</sup> վանահոր Հովհաննեսի միջոցով միանձնուհի խուզեց: Բայց երբ [Հովհաննեսը] հեռացավ, նրանք հրաժարվեցին միանձնուհու սքեմից և աշխարհիկ կյանք էին վարում: Իսկ Հելենեն, իր դուստրերի հեռացման առթիվ մեծ ապրումներ ունեցավ և մի փոքր անց, ինդիկտիոնի 5-րդ տարվա սեպտեմբեր ամսի 20-ին վախճանվելով, թաղվորավայել թաղվեց հոր դամբարանում:

10. Նիկեփոր Փոկասը, ինչպես նախապես ասվեց, կարգադրություն ստացավ Կրետեից վերադառնալ, բայց նրան թույլ չտվեցին մուտք գործել մայրաքաղաք<sup>47</sup>, այլ հրաման ստացավ համայն զորքով գնալ արևելք: Համգունը, կրած պարտությունից սթափվելով, սկսել էր հզորանալ: Մարտունակ զորք հավաքելով, նա հարմար առիթի էր սպասում հռոմայեցիների պետության



վրա հարձակվելու Բայց Փոկասը, մուտք գործելով Ասորիք, համառ ճակատամարտում նրան հաղթեց, գլխովին պարտության մատնեց, հալածեց Ասորիքի խորքերը, գրոհով վերցրեց Բերիա քաղաքը<sup>48</sup> Բացի միջնաբերդից, որպես ավար մեծ հարստություն և ռազմագերիներ վերցրեց, ազատագրեց այնտեղ կապանքների մեջ պահվող քրիստոնյաներին, և տուն ուղարկեց:

15—III 11. 6471 թվի, ինդիկտիոնի 6-րդ տարվա մարտ ամսի 15-ին 963 24 տարեկան հասակում վախճանվեց Ռոմանոս կայսրը, թագավորելով 13 տարի, 4 ամիս և 5 օր<sup>49</sup>: Ոմանք ասում են, թե նա ժամանակից շուտ վատնեց իր մարմինը՝ խայտառակ ու վավաշոտ արարքներում, իսկ ուրիշներն էլ գտնում են, որ նրան թունավորեցին<sup>50</sup>:

## ՎԱՍԻԼ ԵՎ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ

[16 մարտ 963—16 օգոստոս 963 թթ.]

1. Նրա իշխանությունը ժառանգեցին իր որդիներ Վասիլն ու Կոստանդինը<sup>51</sup>, իրենց Թեոփանո մոր հետ: [Ռոմանոսի] վախճանից երկու օր առաջ նա դուստր էլ ունեցավ, որին Աննա կոչեցին:

2. Ռոմանոսը բարձրահասակ էր, թեև հորից կարճ, համեստ էր, ուներ հեզ ու մեղմ բնավորություն: Հակառակ իր երիտասարդ տարիքին, նա սուր միտք ուներ և ընդունակ էր, պետական գործերը վարելու շատ հմուտ, եթե, իհարկե, սպասավորները թույլ տային նրան դրսևորելու այդ գծերը: Բայց այդ ամենամտերիմները նրան մղեցին դեպի երիտասարդության հատուկ հաճույքները, որպեսզի իրենք հասարակաց գործերին ձեռք զցելով, անհաշիվ հարստություն դիզեն, որով նրան անգործունյա ու անկարող դարձրին:

963 3. Ինդիկտիոնի նույն՝ 6-րդ տարվա ապրիլ ամսին տիրուհու<sup>52</sup> հրամանով, հակառակ Հովսեփի վճռական ընդդիմակայության<sup>53</sup>, որ նախկինում էլ էր նա ցուցաբերում, Նիկեփոր Փոկասը Կոստանդնուպոլիս մտավ: Նա ձիարշավարանում Կրետեից ու Բերիայից բերած ավարով հաղթական երթ կազմակերպեց: Նա Հովհաննես Մկրտչի հանդերձից մի կտոր էլ բերեց, որ Բերիայում գտավ պահված: Բրինգասը վախենում էր [Փոկասից] և